

Vrije keuze

De ervaringsgerichte praktijk berust op drie basisprincipes: Het vrij initiatief, de milieuverrijking en de ervaringsgerichte dialoog. In dit stuk meer over het vrij initiatief en de daaraan gekoppelde werkvorm: vrije keuze.

Kinderen zijn al vanaf de geboorte spontaan zeer actief met de wereld waarin ze zich bevinden. Je ziet dat de kinderen vanuit een innerlijke drang steeds meer en beter grip krijgen op zichzelf en de wereld om zich heen. Door genoeg ruimte voor eigen inbreng van de kinderen te geven, hebben ze meer ruimte om hun ontwikkelingsbehoefte te bevredigen. Het vrij initiatief is een krachtig middel om de betrokkenheid te verhogen. Het wakkert de exploratiedrang aan en stimuleert de zelfstandigheid.

Het woord vrijheid wordt in onderwijs en opvoeding met veel argwaan beluisterd. Vaak heeft men dan een chaotische situatie voor ogen, vreest dat het kind in moreel verval zal geraken of meent dat kinderen grotendeels hun activiteit zelf bepalen, zodat er niet voldoende ontwikkeling plaatsvindt. Vrije keuze is een organisatievorm die zonder ingrepen en ondersteunende maatregelen niet vol te houden is.

Stimuleren van de ontwikkeling

Dat onderwijs en opvoeding bij kinderen ontwikkeling teweeg moeten brengen, zowel op motorisch-, sociaal- en cognitiefvlak, staat niet ter discussie. Maar de vraag is: Hoe realiseren we die doelen het best zonder de normale ontwikkeling te verstoren, zonder exploratiedrang, het zelfvertrouwen en de eigenheid van de persoon te ondermijnen?

Geef de dingen een kans te ontstaan en tot ontwikkeling te komen. Het gaat hierbij niet om blind afwachten! Je laat de dingen rijpen om eruit te leren. Je negeert niet, maar volgt aandachtig. Je bent actief door, met betrokkenheid te volgen wat er gebeurt. Heb je eenmaal in beeld wat er zich in de klas werkelijk afspeelt, dan is het ook duidelijk of je bepaalde maatregelen moet nemen. Een heel krachtig middel hiervoor is het rijke milieu! Een omgeving die de prikkels geeft, die nodig zijn om een intense activiteit teweeg te brengen en te zorgen dat daarbij alle belangrijke domeinen van ontwikkeling vertegenwoordigd zijn.

Verruimen van het leerlingeninitiatief

Betrokkenheid ontstaat wanneer kinderen met dingen bezig zijn die op het behoeftepatroon aansluiten. De activiteit moet tevens heel goed aansluiten bij de interesses van de kinderen. Het is moeilijk deze aansluiting te realiseren zonder samenspraak met het kind. We moeten ruimte scheppen voor eigen initiatieven. Door ruimte te creëren voor een persoonlijke inbreng heb je meer mogelijkheden om een hogere betrokkenheid te realiseren.

Dit initiatief kan terug te vinden zijn in alle werkvormen, maar wel in verschillende gradaties. Dit principe is immers heel rekbaar.

Verplichte activiteiten, jij bepaalt de activiteit, zonder dat kinderen zelf kunnen kiezen of ze daar wel of niet aan meedoen. Natuurlijk is er binnen deze activiteit wel enige ruimte voor eigen initiatief. Dit kunnen klassikale momenten zijn of momenten dat kinderen in groepjes werken. Deze activiteit kan natuurlijk ook voor een deel van de groep zijn.

Het kan ook zijn dat kinderen niet aan een activiteit gebonden zitten, maar dat er een *aantal keuzemogelijkheden* zijn. Er is dus wel een aanbod, maar binnen dat aanbod is er al ruimte

voor initiatieven van de kinderen. Wanneer je de kinderen nog minder beperkingen op wilt leggen, kun je het aanbod gaan uitbreiden, maar zijn er, wanneer nodig, uitzonderingen. Dus een *ruime keuze met uitzonderingen*. Door het aantal uitzonderingen te laten wegvallen, krijg je een moment waaruit de kinderen helemaal vrij kunnen kiezen. Ze hebben een *onbeperkte keuze*.

Vrije keuze is een organisatievorm waarin kinderen uit een ruim en op hun afgestemd aanbod kunnen kiezen en waarbij zo weinig mogelijk beperkingen gelden. Met dit vertrekpunt voor ogen kan je varianten ontwikkelen die steeds meer betrokkenheid bij kinderen garanderen. Je organiseert je klas dus zo, dat de kinderen worden aangezet om zelf initiatieven te nemen.

Grenzen stellen

Heel belangrijk in je organisatie zijn de grenzen, door deze grenzen te stellen wordt het mogelijk gemaakt om een goed georganiseerd keuzemoment in je klas te creëren. Deze grenzen zijn er niet om gewoon lukraak de vrijheid te beperken. Grenzen regelen het leven op zo'n wijze, dat ieder in de gegeven omstandigheden een maximale vrijheid zou kunnen genieten. Een grens is een regel die aangeeft wat in een bepaalde situatie niet is toegestaan, of welk gedrag er wel wordt verwacht. Grenzen regelen op die manier het klasverkeer. Elke klassituatie is anders, grenzen vloeien immers voort uit omstandigheden, daarom is het lastig om een heel gedetailleerde lijst met afspraken en regels te maken. Vandaar dat wij gebruik maken van de gezamenlijke schoolregels en heeft iedere groep afzonderlijk nog hen eigen klasafspraken.

Wanneer je grenzen stelt, denk dan aan de volgende dingen:

- Exploreer je gevoelens en ontdek je eigen grenzen
- Ga het effect van grenzen op kinderen na
- Observeer voor dat je grenzen instelt
- Zoek de grens die het minst nevenwerkingen heeft
- Tracht je grens steeds echt te verantwoorden
- Verkijs afspraken boven geboden
- Maak grenzen concreet.

De vijf factoren

Er is een onderverdeling gemaakt; onderbouw en bovenbouw.

In de beide bouwen zie je het vrije keuze element terug op verschillende momenten van de dag. Er is wel een verschil in gradatie per bouw per werkvorm.

a) Sfeer en relatie:

In beiden bouwen zijn er verplichte kringmomenten en kringmomenten waar de kinderen voor mogen kiezen, moet- en magkringen.

b) Aanpassen aan niveau:

Bij de onderbouw is het lokaal zo ingericht en zijn de hoeken zo uitdagend, dat kinderen tijdens het hoekenwerk zelf kunnen kiezen wat ze gaan doen. Er kunnen voor sommige kinderen en hoeken wel beperkingen zijn, maar over het algemeen geldt er een gehele vrijheid van keuze. De leerkracht heeft hierbij wel een stimulerende en begeleidende rol. Hoe verder we naar boven gaan, hoe minder keuzemogelijkheden er zijn. Er is in de bovenbouw sprake van vrij ruime keuzemogelijkheden, maar wel met uitzonderingen en bepaalde beperkingen. Ieder week/dag wordt er een contract gemaakt, afgestemd op kind/groep/klas. Het kind heeft wel inspraak in het contract en dingen kunnen aangepast worden. Daarnaast is er ook nog ruimte voor de kinderen om zelf bij te plannen.

c) Werkelijkheidsnabijheid:

De thema's in de onderbouw ontstaan vaak vanuit de kinderen. Er wordt naar hun interesses gekeken en daarop ingespeeld. Soms wordt er vanuit de leerkracht een project aangeboden. Wanneer we naar boven gaan, werken de kinderen steeds meer aan individuele- en groepsprojecten. Het kan een geheel zelfgekozen/ontstaan project zijn, maar ook een aanbod van de leerkracht.

Binnen deze projecten kunnen ook weer volop keuzes worden gemaakt.

d) Activiteit:

Alle kinderen kunnen zelf kiezen aan welk atelier ze gaan deelnemen op een bepaald tijdstip in de week. Er is een aanbod waaruit ze kunnen kiezen.

e) Vrij initiatief:

De hoeveelheid vrije keuze tijd verschilt per groep. In de onderbouw zijn nog heel veel dingen vrijblijvend, er zijn veel vrije momenten, terwijl in de bovenbouw wordt gewerkt met een vrij keuze middag in de week.

Organisatie

We moeten ruimte creëren voor leerlingen om ze de kans te geven, initiatieven te kunnen nemen. Dat vraagt wat van de organisatie en planning. Ook dit verschilt per bouw in ruimte en tijd. In de onderbouw is meer ruimte en tijd voor initiatieven van kinderen dan in de bovenbouw, daar zit je toch aan een aantal verplichtingen vast. Wel wordt er geprobeerd om binnen de organisatie zoveel mogelijk ruimte te laten voor de kinderen.

Enkele interventies welke door leerkrachten worden gebruikt:

- Maak ruimte voor toenemende “vrije activiteit”.
- De klassenruimte wordt ingericht met hoeken en plekken waar kinderen kunnen werken.
- Maak duidelijk regels en afspraken met de kinderen waarbinnen ze vrijuit kunnen bewegen.
- Verken de behoefte van kinderen en stem daar het aanbod op af. Zorg voor verscheidenheid.
- Grijp alle kansen om aan procesgerichte begeleiding te doen, om het aanbod als een vertrekpunt te zien waaruit weer nieuwe, boeiende initiatieven kunnen groeien.
- Bedenk bij het voorbereiden hoe kinderen bij bepaalde activiteiten zelf inbreng kunnen hebben. Laat de kinderen uit varianten kiezen.
- Laat kinderen mee onderwerpen bepalen van taken en opdrachten.
- Werk voor de realisatie van keuzemomenten samen met andere klassen.
- Betrek kinderen eventueel bij het oplossen van organisatorische problemen.

Natuurlijk zie je ruimte voor inbreng en keuzes van kinderen terug in alle vijf de werkvormen die wij hier op school hebben. Dit heb je eerder al in dit stuk kunnen lezen. Maar een van de werkvormen is “keuzemiddag”. De frequentie en tijd hangen af van de behoeften van kinderen en de mogelijkheden binnen de organisatie van die klas/bouw.

In de onderbouw (gr.1+2) zijn er meestal twee momenten per dag, waarop de kinderen werken in de hoeken. De leerkracht zorgt voor een goed rijk milieu (hoeken) waarin de kinderen aanbod hebben om te kiezen.

In de groepen 3 en 4 hebben de kinderen ook werktijden (contractwerk), maar in die tijd hebben de kinderen bepaalde verplichte opdrachten af te werken.

Na die verplichte opdrachten is er vaak nog ruimte over voor de kinderen om nog vrij te kiezen en te werken in de hoeken. De speling tussen verplichtingen/contractwerk en keuzes hangt natuurlijk af van de behoefte en leeftijd van de groep/kind.

Er is een middag in de week helemaal gereserveerd voor “vrije keuze”. In deze tijd maken de kinderen een goed plan waar ze die middag mee bezig willen zijn. Deze activiteit bereiden ze voor, werken ze uit en bespreken ze vervolgens na. Er is voor die middag ook een aanbod van de leerkracht, deze is afgestemd op de behoefte van de kinderen. De vrije keuze momenten na het contractwerk en de vrije keuze middag zetten zich zo voort naar de bovenbouw. De keuze tijd na het contractwerk wordt echter in de bovenbouw minder, daar zijn meerdere taken verplicht.

Concrete afspraken:

- 1) Leerkrachten (en/of leerlingen) bieden **één aanbod** aan (dit kan voor de eigen groep of groepsoverstijgend)
- 2) De leerling maakt binnen het contractwerk **een plan** aan de hand van het stappenplan (dit hangt in iedere bovenbouwklas)
- 3) De leerling vult het **vrije keuzeformulier** in (deze worden voor een periode van ca. zes weken gebundeld (van vakantie tot vakantie)).
- 4) De leerling vult op de **vrije keuzelijst** van de groep zijn/haar keuze in
- 5) Na de keuzemiddag vult de leerling op het **vrije keuzeformulier de evaluatie** in.
- 6) Vervolgens wordt de middag afgesloten met een **evaluatie/presentatie in de groep** of een **evaluatie/presentatie met meerdere groepen**

Overzicht evaluatie en toetsing

Toetsing vindt plaats door het scoren van betrokkenheid, het kind volgen tijdens de vrije keuze activiteit. De mate waarin het kind betrokken is geeft aan of het op de grens van zijn/haar kunnen bevindt of begeeft. Deze gegevens worden verkregen middels een observatie van de leerkracht. Aantekeningen worden vastgelegd in de klassenmap en/of kindmap.

Een twee factor aan de hand waarvan toetsing plaatsvindt, is het volgen van het proces. Welke denkstappen maakt het kind en welke keuzes maakt het? Hoe gaat het kind om met de factoren die het tegenkomt in het proces? In hoeverre slaagt het erin de vooraf gestelde doelen te realiseren/bereiken?

Na het vrije keuze moment wordt er nog geëvalueerd in de kring. Het kunnen verwoorden van het proces en/of het presenteren van een werkstuk is ook een toetselement.

Dit brengt ons bij het vierde toetselement. Dat is het product wat wordt geleverd. Hierin kan werkverzorging, originaliteit, creativiteit, vorm- en kleurgebruik, afwerking en beheersing van de vaardigheden beoordeeld worden.